

THEDE PALM:

Den utrikespolitiska leken

Ambassadör Yngve Möller har kommit ut med en bok om Sverige och Vietnam. Framställningen bygger i hög grad på material som tidigare inte varit tillgängligt eller utnyttjat.

Utrikesdepartementets resurser missbrukades i kampen mellan utrikesministern och Olof Palme. Det hela liknade en diplomatisk lekstuga, konstaterar Thede Palm.

Fil dr Thede Palm har varit forskningschef på Militärhögskolan.

Den stora bok, som ambassadören Yngve Möller givit ut nu i vår, har fått mycket positiva recensioner. Leif Carlsson har t ex i Svenska Dagbladet beskrivit den som "ett utomordentligt och omfångsrikt arbete", och mer än så kan man knappast säga. Boken heter *Sverige och Vietnamkriget* (Tiden).

Den handlar först om den tid, då USA ännu inte gått in i inbördeskriget i de länder, som kallades Nord- resp Sydvietnam. Det är sant, att USA tidigt gav ekonomisk och en del annan hjälp åt Frankrike i detta sammanhang. När Frankrike tvingades ge upp, hade USA gått längre än så. Världskommunismen stödde kriget och USA hade, kan man säga, tagit över kriget mot kommunismen. Det skedde inte bara i Vietnam, fastän inte överallt med samma vapen. I Sverige fick man uppleva fördömanden och en antiamerikanism som vi inte förr upplevt. Den understöddes även av regeringen.

När allt detta började var Yngve Möller journalist och riksdagsman och som sådan högt betrodd. Han iakttog vad som hände. Han var säkert inte någon beundrare av USA i Vietnam, men han var en hederlig bedömare. Det är därför hans bok är så värdefull.

Som inledning finner man ett kapitel som skildrar hur USA blev invecklat i detta krig. Själva krigföringen går han inte in på. Här bör vi kanske påminna oss om att i Svensk Tidskrift skrev Nils Palmstierna sina välavvägda artiklar om krigföringen i Vietnam.

Bakgrunden till kriget var att Japan hade gått in i världskriget och då hade utnyttjat chansen att lägga beslag på de franska kolonierna i Indokina. När kriget var över och japanerna tvingades att lämna

sina erövringar, kom fransmännen tillbaka, men kolonierna utnyttjade sina möjligheter att förbli fria. Därav kriget, som visade sig vara alltför svårt att föra. Frankrike begärde hjälp av amerikanerna, som ju varit avgörande i kriget mot tyskarna. Men detsamma gällde inte i Asien. Två amerikanska presidenter, Truman och Eisenhower, visade sig vara ovilliga att gå emot arvet från president Roosevelt. Hans tanke hade varit, att när kriget var vunnet borde detta leda till att kolonialväsendet borde upphöra. Det gick alltså inte att gå in i ett kolonialkrig borta i Asien. I Frankrike tog man detta mycket illa och pressen på USA blev både hård och otrevlig. Det kan ju vara intressant att minnas, att medan man i Sverige, från statsministern och nedåt, fördömde USA och deras våld, började den värsta kritiken av USA då amerikanerna inte ville gå in i ett nytt krig.

En annan detalj i det hela var att president Eisenhower var utpräglat ovillig att ansvara för ett krig. Han hade själv varit med tillräckligt. Hans utrikesminister, som inte hade samma erfarenheter, försökte förgäves övertala presidenten att avgöra kriget snabbt genom att sätta in atomvapen; ett märkligt förslag från en politiker som gärna lät det bli bekant att han hade sin bibel liggande på skrivbordet i sitt arbetsrum. Den hjälp, som presidenten gick med på var praktiskt taget uteslutande ekonomisk. Krigföringen fick fransmännen sköta själva.

Eisenhowers efterträdare, president Kennedy, var minst lika mycket emot krig. Yngve Möller menar att han borde ha kunnat lösgöra USA ur kriget, men att han vid sitt tillträde som president "var politiskt sargad efter fiaskot i Grisbuk-

ten". Bortsett från att den tokiga historien med Grisbukten låg långt efter januari månad, då Kennedy tillträdde, blev minnet av honom närmast knutet till fred: Det var han som tvingade Chrustjov att avveckla den sovjetiska sammandragningen av missiler på Kuba.

Det var president Johnson som mångdubblade de amerikanska trupperna i Vietnam och det var han som inledde luftbombardemangen. Det var dessa som "väckte" omvärlden och det var för dem som USA mest fördömdes.

Olof Palmes Gävletal

Hur mycket kommunisterna i Sverige än kunde använda kriget i Vietnam för att undergräva all tilltro till USA, skulle verkan inte blivit så stor om de inte fått oväntad hjälp av regeringen genom Olof Palme och hans s k Gävletal i juli 1965. Socialdemokraternas Broderskapsrörelse höll kongress och Olof Palme var t f chef för UD medan utrikesminister Torsten Nilsson var på semester. Palme hade anmodats hålla ett högtidstal och det gjorde han mycket skickligt. Han nämnde inte USA men han lindade in kritik av användning av våld i många fraser. Det är möjligt att Palme själv i sista minuten ville rikta all sin kritik mot USA genom att i slutmeningarna säga att han "ju talat om Vietnam" eller om "bönderna i Vietnams byar", för att göra det känsligare.

Talet väckte mycket mer uppståndelse – beröm eller kritik – än vad Palme förmodligen tänkt sig. Han kom att framstå som den moraliske, den som talade sanningens sak inför USA:s brott. Mot honom sades att han utnyttjat förhållandet att utrikesministern inte var i tjänst för att

visa upp sig själv och sitt intresse för "hela världen". I och med detta blev talet hårt kritiserat från Washington, men i Stockholm förklarade statsminister Erlander att regeringen stod bakom vad Palme sagt. Detta senare förefaller tvivelaktigt. Det hade ju varit rimligt i så fall att låta utrikesministern läsa det, vilket inte skedde.

I varje fall är det påfallande, att Olof Palme efter detta tal 1965 befattade sig mera med Vietnam än förr och att han gjorde det i bestämd riktning. Han var emot USA. Ibland verkade det som om Olof Palme vände sig emot presidenten där, och särskilt mot president Nixon, för att undersöka hur mycket denne skulle tåla kallt stål. En dag fick han veta det.

Fackeltåget

I februari 1968 hade ett antal föreningar och andra ordnat ett fackeltåg till Sergels torg i Stockholm, där ett möte skulle hållas. Där skulle man tala för fred och kräva förhandlingar för att få slut på kriget i Vietnam. Statsrådet Olof Palme hade anmodats hålla talet. Regeringen hade varit tveksam. Detta skulle innebära, att regeringen ställde sig bakom både fackeltåg och tal. Men som vanligt blev det Palme som fick göra som han ville. Det hela blev komplicerat. Någon dag före mötet meddelade Nordvietnams ambassadör i Moskva att han avsåg att göra ett besök i Stockholm. Det visade sig att han avsåg att vara med om mötet på Sergels torg. Det sades att detta kom som en överraskning. Palme, som skulle gå vid sidan av hedersgästen, yttrade något som pekade åt det hållet. Men det hela verkade vara alltför väl förberett för att någon kunde acceptera detta okritiskt.

Yngve Möller har gjort en ordentlig utredning i saken, och inget tvivel råder om att ambassadören blivit inbjuden. En vietnamesisk kommunistisk ambassadör gick alltså i fackeltåg med ett svenskt statsråd för att demonstrera mot Förenta Staterna och särskilt mot dess president, som förklarades begå folkmord i Vietnam.

Resultatet var att den amerikanske ambassadören kallades hem för konsultation, vilket innebar en stark kritik mot Sverige. Kritik framfördes också i klara ord i Stockholm till statsminister Erlander själv. Någon som helst mening med att tala om svenska försök att få slut på kriget fanns därmed inte längre.

Diplomatisk lekstuga

Ty sådana försök hade gjorts och beskrivningen av dessa är en höjdpunkt i Möllers bok. Saken var tydligen den att Torsten Nilsson börjat söka egna vägar att både få fram olika förslag till Washington och till motparten i Nordvietnam, Viet-Cong, alltså till de nordvietnamesiska kommunisterna. Detta hade inte varit lätt. Beskrivningarna av hur olika försök gjordes ger ett märkligt intryck av hur utrikesdepartementets resurser missbrukades. Man vet ganska mycket också sedan Gunnar Jarring gett ut sin bok *Utan glasnost och perestrojka* (1989). Man skulle kunna tala om en diplomatisk lekstuga om det hela inte vore så allvarligt. Vissa påhitt, som utrikesministern själv knappast kunde bedöma skulle följas upp av personal direkt under utrikesministern. Ambassadörer, som haft till uppgift att sätta sig in i förhållandena i Vietnam och som förmodligen visste mer än andra, gick man förbi. En yngre tjänsteman, som Torsten

Nilsson hade tilltro till, reste fram och tillbaka till olika ställen för att skaffa kontakter, som inte fanns. Allt blev misslyckat och eftersom misslyckande är svårt att erkänna gick en order ut till svenska ambassader att papper i detta ärende skulle brännas.

Det är svårt att förstå vad det var som drev Torsten Nilsson. Men det går att gissa. Olof Palme hade förbigått utrikesministern i bedömningar och uttalanden och han hade gjort det med statsministerns godkännande. Det kan inte ha varit angämnt för utrikesministern. Denne hade för övrigt svårt nog genom att han stod kvar som ordförande i Arbetarkommunen i Stockholm. Denna kunde göra uttalanden om Vietnam och åtminstone i något fall skedde det i skarpa ord, vilket arbetarkommunen kunde göra, eftersom den inte hade något ansvar i frågan. Men ordföranden fick stå för ord som han inte kunde använda då han gick till sitt arbete i departementet. Ordningen förefaller orimlig, men så ville Torsten Nilsson alltså ha det.

Yngve Möller säger rent ut i sin bok att Torsten Nilsson lämnade regeringen därför att han inte kunde samarbeta med Olof Palme. Denne gick sina egna vägar bakom ryggen på sin utrikesminister. Framför allt: Torsten Nilsson ville ha vägarna öppna för att eventuellt kunna nå resultat. Palme gjorde uttalanden av ett slag som skulle komma honom att framstå som den som vågade och kunde tala ut. Men han visade också dåligt omdöme.

Fördömandet av USA

Detta är inte för mycket sagt. Det ur diplomatisk synpunkt värsta var det välkända fördömandet av USA och presi-

dent Nixon julen 1972. Palme handlade på eget initiativ och förbigick också då sin utrikesminister. Resultaten blev så pass allvarliga för Sverige att det är svårt att tro att Palme handlade annat än obetänksamt, men säkert är detta inte. I varje fall blev USA:s ambassadör hemkallad, denna gång för att inte komma tillbaka. Det tog mer än ett år innan en amerikansk ambassadör åter sändes till Stockholm. Till detta kom, att när Palme höll sitt tal julen 1972 skulle Sverige just byta ambassadör i Washington. Sverige hade meddelat att den nye ambassadören skulle bli just Yngve Möller. I Stockholm fick han höra, att det inte var lämplig tid att sända honom. Detta var inte riktat mot Möller personligen. Det var helt en reaktion på Palmes uppträdande. Alltsammans var förödmjukande för Sverige. Inte minst var detta fallet för den alldeles oskyldige Yngve Möller. Han, en självständig, dugande man blev lidande för Palmes skull. Det är orimligt att tro att han bar detta alldeles lugnt och omedelbart förlåtande.

Någon dag senare hade Palme förstått att han gått för långt. Han författade, med hjälp från UD, en personlig skrift till president Nixon med en ursäkt. Han fick aldrig svar. Palme lär senare ha gjort försök att bli mottagen av president Nixon i Washington, men han lyckades inte.

Det är intressant att fundera över det som från svenskt håll gjordes i fredens sak under dessa år. Mycket var det inte. Kanske var vi för små, kanske för obetydliga, kanske för okunniga i landets ledning. Mycket betydde ju Olof Palme, för eller emot. För den som vill studera problemen ger Yngve Möllers bok ett mycket gott underlag.